



Інноваційні технології ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з природою рідного краю

Людмила Старікова,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

Постійне вдосконалення й оновлення змісту і технологій ознайомлення дітей дошкільного віку з об'єктами, процесами та явищами навколишньої природи є важливою проблемою реформування системи дошкільної освіти в Україні. Враховуючи сучасні загальноосвітні тенденції, завдання освіти конкретизуються у вимогах до підготовки покоління, здатного успішно працювати у громадянському суспільстві, в якому система знань про природу рідного краю відіграє важливу роль. Проблема ознайомлення дошкільників з природним довкіллям за допомогою інноваційних технологій на сьогоднішній день є відкритою та актуальною.

У Базовому Компоненті дошкільної освіти підкреслюється необхідність організації у закладах дошкільної освіти спеціальної роботи з ознайомлення дітей з рідним краєм з урахуванням їх вікових особливостей, національної культури та традицій народу [1]. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю формування життєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку шляхом краєзнавчої роботи. У цей віковий період відбувається формування культурно-ціннісних орієнтацій духовно-етичної основи особистості дитини, розвиток її емоцій, відчуттів, мислення, механізмів соціальної адаптації у суспільстві, починається процес націо-

нально-культурної самоідентифікації, усвідомлення себе у навколишньому світі. Цей відрізок життя є найсприятливішим для емоційно-психологічної дії на дитину, оскільки образи сприйняття дійсності, культурного та природного простору є дуже яскравими й сильними і залишаються у пам'яті на все життя. Це зумовлює постановку питання щодо впровадження інноваційних педагогічних технологій у процес ознайомлення старших дошкільників з природою рідного краю.

Потреба в оновленні освіти спричинила появу і поширення великої кількості нових підходів до організації навчально-виховного процесу, методів та технологій навчання та виховання. Головними напрямками у розвитку та використанні інноваційних технологій набуття знань стали: розробка нових навчальних програм, інтенсивних методів навчання; науково-методичного забезпечення навчального процесу; комплексні діагностичні методики.

Проблемою інноваційної стратегії сучасної освіти займається цілий ряд вітчизняних науковців: І.М. Дичківська, Т.Ф. Коляда, Л.Г. Овчаренко, В.Ф. Паламарчук, Л.Б. Хіхловський та багато інших. Теоретичні й практичні аспекти використання інтерактивних методів навчання відображено у доробках Ю.М. Ємельянова, С.Г. Крамарен-

ко, А.М. Мартинець, Т.О. Пироженко, О.І. Пометун, Т.С. Яценко. Розробкою проектної технології займалися З. Таран та інші. Використанням інформаційних та мультимедійних технологій займається М.І. Жалдак, Н.Ю. Іщук, І.І. Косенко, В.В. Лапінський, А.В. Олійник, Т.Г. Піскунова, О.Г. Смолянинова, М.Д. Тукало, М.І. Шут та ін.

Питання вивчення рідного краю та використання краєзнавчих матеріалів у процесі виховання дітей було обґрунтоване ще у працях Я.А. Коменського. На важливе значення краєзнавства вказували К. Ушинський, О. Духнович, С. Русова. Значну увагу вивченню дітьми рідного краю приділяв В. Сухомлинський. Методичним аспектам краєзнавчої роботи присвячені праці Г. Гуменюк, Т. Завгородньої, О. Сухомлинської, М. Чепіль та ін. Одними з найпоширеніших в ознайомленні дітей дошкільного віку з природою рідного краю є технології екологічного виховання (Н. Горобаха, Н. Лисенко, С. Ніколаєва, З. Плохій, О. Соцька) та формування ціннісного ставлення до природи (І. Корякіна, В. Маршицька, М. Роганова, Г. Тарасенко).

Мета дослідження полягає у тому, щоб розкрити поняття інноваційних педагогічних технологій та проаналізувати їх використання у процесі ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з природою рідного краю.

Модернізація системи освіти пов'язується, насамперед, із введенням в освітнє середовище інноваційних технологій, в основу яких покладені цілісні моделі навчально-виховного процесу, засновані на єдності методології та засобів їх здійснення. Останнім часом широко увійшов в обіг термін «інноваційні педагогічні технології».

Перш ніж розглянути сутнісні ознаки інноваційних педагогічних технологій, уточнимо ключові поняття «інновація» та «педагогічна технологія».

Якщо звертатися до джерел поняття «технологія», то воно походить із двох грецьких слів — мистецтво, майстерність і

навчання. Таким чином, технологію можна визначити як усвідомлене практичне мистецтво, усвідомлена майстерність.

Слово «інновація» має латинське походження і в перекладі означає оновлення, зміну, введення нового. У педагогічному розумінні інновація означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу. Інновацію можна розглядати як процес (загальну або часткову зміну системи і відповідну діяльність) і як продукт (результат) цієї діяльності. Таким чином, інноваційні педагогічні технології як процес — це «цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження у практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення його мети до очікуваних результатів» (І. Дичківська). У значенні продукту діяльності інновація — оригінальні, новаторські способи та прийоми педагогічних дій і засобів.

Дослідники проблем педагогічної інноватики (О. Арламов, М. Бургін, В. Журавльов, В. Загвязинський та ін.) намагаються співвіднести поняття нового у педагогіці з такими характеристиками, як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове. Так, В. Загвязинський вважає, що нове у педагогіці — це не лише ідеї, підходи, методи, технології, які у таких поєднаннях ще не використовувались, а й елементи педагогічного процесу, які несуть у собі прогресивний початок, що дає змогу у ході зміни умов і ситуацій ефективно розв'язувати завдання виховання та освіти [3, с. 23].

Розрізняють поняття новація, або новий спосіб та інновація, нововведення. Новація — це сам засіб (новий метод, методика, технологія, програма тощо), а інновація — процес його освоєння.

Ряд авторів, зокрема й В. Кукушкіна, вважають, що будь-яка інноваційна педагогічна технологія повинна відповідати деяким основним методологічним вимогам (критеріям технологічності):

Концептуальність. Кожній педагогічній технології повинна бути притаман-

на опора на певну наукову концепцію, що містить філософське, психологічне, дидактичне та соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітньої мети.

Системність. Педагогічній технології мають бути притаманні всі ознаки системи: логіка процесу, взаємозв'язок всіх його частин, цілісність.

Можливість управління. Передбачає можливість планування, проектування процесу навчання, поетапну діагностику, варіювання засобами та методами з метою корекції результатів.

Ефективність. Сучасні педагогічні технології існують у конкурентних умовах і повинні бути ефективними за результатами й оптимальними за витратами, гарантувати досягнення певного стандарту освіти.

Відтворюваність. Можливість використання (повторення, відтворення) педагогічної технології в інших ідентичних освітніх закладах.

Візуалізація (характерна для окремих технологій). Передбачає використання аудіовізуальної та електронно-обчислювальної техніки, а також конструювання та застосування різноманітних дидактичних матеріалів і оригінальних наочних посібників [6].

Порівнюючи традиційну та інноваційну освіту, які сьогодні паралельно існують в Україні, І. Зязюн зробив висновки, що традиційна система навчання є безособистісною, «бездітною..., без людською». У ній «людина постає об'єктом, яким можна керувати за допомогою зовнішніх впливів, загальних стандартів і нормативів» [6].

Не всі згодні з цією оцінкою. Але всі серед головних недоліків традиційної системи навчання називають: авторитарний стиль керівництва; домінування пояснювально-ілюстративного типу навчання і репродуктивної діяльності дітей; перевагу фронтальної роботи, обмеженість діалогічного спілкування; породжені цими факторами невміння і небажання навчатися; відсутність цінування освіти, самоосвіти.

Забезпечити реалізацію нових вимог повинна інноваційна особистісно-орієнтована освіта. Спектр методик і технологій, що складають її зміст, досить широкий: вальдорфська педагогіка, дальтон-технологія, колективний спосіб навчання (О. Рівін, В. Дяченко), ігрові технології, методика М. Монтесорі, проектні технології, адаптивна система навчання А. Границької, розвивальне навчання, технології проблемного навчання, навчання «діалогу культур», інтерактивні технології та деякі інші.

Ключовими ознаками *особистісно-орієнтованого навчання* є: опора на суб'єктний досвід дитини (на відміну від «суб'єктивний», який передбачає, що деś існує ще й об'єктивний, тобто правильний досвід), не несе в собі негативної оцінки; суб'єкт-суб'єктні відносини учасників навчального процесу; діяльнісна основа (діти вчаться самостійно здобувати і застосовувати знання).

Технології індивідуалізації процесу навчання (А. Границька) — організація навчально-виховного процесу, при якій вибір педагогічних засобів та темпу навчання враховує індивідуальні особливості дітей, рівень розвитку їх здібностей та сформованого досвіду. Його основне призначення полягає у тому, щоб забезпечити максимальну продуктивну роботу всіх дітей в існуючій системі організації навчання. Індивідуальне навчання — модель організації навчального процесу при якому: 1) вихователь взаємодіє лише з однією дитиною; 2) одна дитина взаємодіє лише із засобами навчання (книги, комп'ютер, об'єкти природи тощо). Перевагою індивідуального навчання є те, що воно дозволяє повністю адаптувати зміст, методи та темпи навчальної діяльності дитини до її особливостей, слідкувати за кожною дією та операцією при вирішенні конкретних завдань, за рухом від незнання до знання, вносити вчасно необхідні корективи в діяльність. У сучасній педагогічній практиці найбільш суттєвими прикладами технологій індивідуалізації навчання є: проектний метод;

технологія продуктивного навчання; адаптивна система навчання А. Границької.

Ігрові технології навчання (Й. Гензерг) — організація навчального процесу, під час якого навчання здійснюється у процесі включення дитини у навчальну гру (ігрове моделювання явищ, «проживання» ситуації). Сьогодні віддають перевагу терміну «імітація» замість «гра» (акцент переноситься на внутрішню сутність дії). Навчальні ігри мають за мету, окрім засвоєння навчального матеріалу, вмінь і навичок, ще й надання дитині можливості самовизначитися, розвивати творчі здібності, сприяють емоційному сприйманню змісту навчання. Види ігор: навчальні, тренувальні, узагальнюючі; пізнавальні, виховні, розвивальні; репродуктивні, продуктивні, творчі.

Інтерактивне навчання. В Україні розроблена та пропагується технологія інтерактивного навчання О. Пошетун. Інтерактив (від англ. — взаємний та діяти). Інтерактивне навчання — це спеціальна форма організації пізнавальної активності, що має за мету створення комфортних умов навчання, за яких кожен відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Сутність інтерактивного навчання полягає у тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх дітей; вихователь і діти є рівноправними суб'єктами навчання. Технологія передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем. Інтерактивне навчання — це навчання діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння, спільного розв'язання навчальних завдань, розвитку особистісних якостей дошкільників[6].

Мультимедійні технології пов'язані із застосуванням мультимедіа-продуктів: електронних книг, енциклопедій, комп'ютерних фільмів, баз даних. У цих продуктах об'єднуються текстова, графічна, аудіо- та відеоінформація, анімація. Мультимедіа-технології перетворили комп'ютер на повноцінного співрозмов-

ника, дозволили дітям, не виходячи з будинку, бути присутніми у будь-якій частині світу, брати участь у діалогах тощо. Як принципово новий навчальний засіб електронна книга відкрила можливості «читати», аналізувати «живі» озвучені сторінки, тобто можливості бачити, чути, вивчати довкілля.

Аналіз літератури свідчить, що перелічені технології застосовуються при вивченні природи рідного краю. Краєзнавство у дошкільному закладі А. Богуш та Н. Лисенко розглядають як організовану і керовану педагогом багатогранну пізнавальну пошуково-дослідницьку, суспільно-корисну діяльність дітей, спрямовану на комплексне вивчення рідного краю (природу, побут, господарство, культуру), з посиленою участю їх в охороні та збереженні здобутків національної культури і навколишньої природи. Краєзнавство є однією з важливих основ у зміцненні зв'язку дитини з життям, працею [4].

Краєзнавство має значний виховний потенціал. Це зумовлено тим, що природа, суспільне життя і праця, економіка, культура, історичне минуле рідного краю — невичерпні джерела пізнання, формування національної самосвідомості і світогляду особистості, її всебічного і гармонійного розвитку на основі сприйняття навколишнього.

Краєзнавство як педагогічна категорія включає в себе поняття «рідний край». Поняття «рідний край», у вузькому розумінні, невелика частина території, межі якої визначаються залежно від того, хто і з якою метою має її вивчати. Для дитячого садка край — це мікрорайон, у межах якого знаходиться дошкільний заклад. Тут проводяться спостереження, прогулянки, екскурсії, подорожі, здійснюється дослідницька та природоохоронна діяльність. У широкому розумінні, поняття «рідний край» включає адміністративний район, область, державу. Отже, територіальний компонент не може вважатися найістотнішою ознакою поняття «рідний край». Визначальними у цьому понятті є соціальні компонен-

ти: трудова діяльність і побут народу, традиції, суспільні відносини, духовні і матеріальні цінності — все, що становить сутність національного кожного народу.

У дошкільному віці процес ознайомлення дітей з рідним краєм має свої завдання. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні актуалізує його народознавчі, українознавчі та краєзнавчі напрями, особливості та завдання [1].

Діюча освітня програма для старших дошкільників також передбачає ознайомлення дітей про історію рідного міста (села), походження його назви і назви вулиць, географічні та історичні пам'ятки рідного міста [5].

Головним джерелом знань про рідний край є краєзнавчі об'єкти. За основними напрямками вивчення А. Богуш та Н. Лисенко їх умовно поділяють на такі групи: адміністративно-територіальні (населений пункт, район, область, край, країна); економічні (господарства, шахти); історичні (пам'ятки, заповідники, пам'ятки природи); культурно-мистецькі (театри, музеї, бібліотеки, навчальні заклади); природні (рельєф, гори, низовини, водойми, корисні копалини, рослини, тварини [4].

Ознайомлюючи дітей з містом Харковом, матеріал слід систематизувати за тематичним принципом: історичне минуле та пам'ятні місця міста; подорож районами міста; хто славить Харків (про працю харків'ян); героїчні сторінки міста. У нашому місті безліч визначних, цікавих місць. Та про які б історичні події не йшла мова, з якими б пам'ятними місцями не знайомили педагоги дітей, завжди слід підкреслювати турботу харків'ян про рідне місто [2].

Краєзнавчі уявлення наповнюються природничим аспектом, а також історичним та географічним, що має надзвичайно важливе значення як для розумового, так і морального виховання. Вихователь має можливість користуватися різними джерелами ознайомлення дітей-дошкільників з рідним краєм. До них належать:

краєзнавча бібліографія; інформація про літературу регіону, яка вийшла в минулому або виходить тепер; картографічні джерела (архіви музеїв, державні архіви); усні джерела: казки, легенди, думи, пісні, прислів'я, приказки; офіційні джерела — документальна спадщина; спостереження — огляд різноманітних об'єктів і процесів; друковані джерела — довідники, енциклопедії, путівники, карти; пам'ятки історії та культури [7].

Під час ознайомлення дошкільників з природою рідного краю використовуються технічні засоби навчання, які мають велику силу емоційного впливу, здатні викликати співпереживання, співучасть, збагатити новими знаннями, здійснити вплив на моральний та естетичний розвиток особистості.

Праця у природі є засобом ознайомлення дошкільників з природою рідного краю. Цінність її полягає у тому, що дитина взаємодіє з реальними об'єктами природи, а це створює найкращі можливості для формування реалістичних уявлень про об'єкти і процеси природи, зв'язки між ними [2].

Для ознайомлення дітей з природою рідного краю широко використовуються дидактичні ігри, які виконують такі функції: діагностика наявних у дітей знань про природу рідного краю; формування нових знань; закріплення цих знань. Специфіка дидактичних ігор природничого змісту полягає у тому, що знання стають дійовими, застосовуються дітьми, а отже, закріплюються. Багато дидактичних ігор спрямовані на узагальнення знань, їх систематизацію.

Таким чином, нами з'ясовано поняття інноваційних педагогічних технологій та проаналізовано основні підходи їх використання у процесі ознайомлення дітей дошкільного віку з природою. Завдання таких технологій полягає у визначенні найбільш ефективних шляхів та засобів досягнення мети навчальної діяльності з вивчення природи рідного краю.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / Автор. колектив: Богущ А., Беленька Г., Богініч О. та ін. Київ : «Світоч», 2012. 260 с.
2. Беленька Г.В. Ознайомлення дошкільників зі складними явищами навколишнього світу: крок за кроком // *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 2 (51). С. 42–49.
3. Богущ А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : підручник для ВНЗ. Вид. 2-е. Київ : ВД «Слово», 2015. 408 с.
4. Богущ А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі. Київ : Вища шк., 1968. 120 с.
5. *Дитина*: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту: В.О. Огнев'юк ; авт. кол. Київ : Київ.ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
6. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Київ : ВД «Слово», 2004. 260 с.
7. Яришева Н.Ф. Методика ознайомлення дітей з природою : навч. посіб. Київ : Вища шк., 1993. 255 с.

14.02.2020